

ΕΤΕΡΗΡΙC

ΕΤΑΙΡΕΙΑC ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΓΡΑΔΩΝ

ΕΤΟC Ι΄

Ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἐν Παρίσις
Συλλόγου πρὸς ἐπίσχυσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν.

ἈΘΗΝΑΙ 1933

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
<i>Εὐστρατιάδου Σωφρονίου Πρ. Λεοντοπόλεως. Ἀνδρέας ὁ Πηρὸς</i>	
ἢ Τυφλὸς	3
ἢ Ὁ χρόνος τῆς ἀκμῆς Συμεῶν τοῦ Μεταφραστοῦ	26
<i>Στεφανίδου Β. Λεῖψανον τῶν ἀρχαίων ἀγαπῶν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ</i>	
ἐκκλησίᾳ	39
<i>Γκίνη Δημ. Ζητήματά τινά ἐκ τῆς ἐκλογῆς τῶν Ἰσαύρων</i>	43
<i>Δυοβουνιώτου Κ. Ἀνέκδοτα ἐγκώμια εἰς τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας</i>	55
<i>Κόλια Γ. Σιδερόκτιστρον</i>	72
<i>Κριαρᾶ Μανόλη. Ἡ λέξις αἵτις τῶν Κρητικῶν κειμένων</i>	83
<i>Παπαδοπούλου Ι. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 3 χειρόγραφον τῆς ἱερᾶς Μονῆς</i>	
Ὀλυμπιωτίσσης	95
<i>Κουκουλὲ Φαίδ. Γεύματα, δεῖπνα καὶ συμπόσια τῶν Βυζαντινῶν</i>	97
<i>Σαβράμη Εὐαγγ. Ἡ πρώτη καθάρσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρ-</i>	
χον Κυρίλλου Ε' τοῦ Καρακάλου	161
<i>Γιαννοπούλου Ν. Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἰουδαϊκῶν παροι-</i>	
κιῶν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἡπειρωτικῇ Ἑλλάδι	187
<i>Τωμαδάκη Ν. Εἰδήσεις καὶ ἔγγραφα τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης ἐπὶ</i>	
Τουρκοκρατίας	192
<i>Ἀθηναγόρα Μητροπ. τοῦ ἀπὸ Μ. Ἡρωτοσυγκέλλων. Περιγραφικὸς</i>	
κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Χάλκῃ ἱερᾶς	
Μονῆς τῆς Παναγίας	236
<i>Κωνσταντινοπούλου Κ. Ἡ δίκη τοῦ Σεχρέτου</i>	293
<i>Πασχάλη Δημ. Γαβριὴλ ὁ Γ' Πατριάρχης Κ/πόλεως (1702-1707)</i>	304
<i>Συγγοπούλου Ἀνδρ. Θεοτόκος ἢ Φωτοδόχος Λαμπάς</i>	321
Αἱ ἐπιγραφαὶ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων	
ἐν Ἀθήναις	450
<i>Ἀνδριώτη Ν. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν βορείων γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῆς</i>	
νέας Ἑλληνικῆς	340
<i>Βαμβουδάκη Ἑμμ. Τὰ ἐν τῇ Βυζαντινῇ Μουσικῇ «Κρατήματα»</i>	353
<i>Κούζη Ἀριστοτέλους. Τὸ «περὶ οὖρων» ἔργον τοῦ Ἰωάννου ἐπισκό-</i>	
που Περιοδριανῶν	362
<i>Μάνωφ Ἀθαν. Ποῖοι εἶνε οἱ Γκαγκαούζοι</i>	383
<i>Ζακυθηνοῦ Διον. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀντελμος καὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς</i>	

ΤΑ ΕΝ ΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ «ΚΡΑΤΗΜΑΤΑ»

Μεταξὺ τοῦ ἀπεράντου μουσικοῦ θησαυροῦ, τὸν ὁποῖον παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Βυζαντινὸς καὶ μεταβυζαντινὸς κόσμος, ἰδιαίτως εὐχρυσάμενος θεοῖς κατέχει μία μεγάλη τάξις Μαθημάτων, τὰ καλούμενα «Κρατήματα». Εἶναι δὲ Κράτημα¹ — ἄλλως «Βάσταμα» — ἐπέκτασις δεδομένης μελωδίας ὑπὸ ἀλόγους συλλαβὰς ἢ λέξεις ἀποσκοποῦσα ἢ εἰς διάρκειαν αὐτῆς ἢ καὶ εἰς καλλωπισμόν.

Τὰ κρατήματα ποὺ μὲν ἐπιτάσσονται, ποὺ δὲ παρενείρονται, ἔστι δ' ὅτε καὶ προτάσσονται, εἰς ὥρισμένους εἶδους ἀργὰ μέλη, οἷα τὰ κατ' ἐξοχὴν λεγόμενα «Μαθήματα», οἱ Καλλιφωνικοὶ Εἰρμοί, τὰ Δόξα - Καὶ νῦν τῶν Πολυελέων, τὰ Μεγάλα Πασαπνοάρια, εἰς τὰ μεγάλα Χερουβικά καὶ Κοινωνικά, εἰς δίχορά τινα μαθήματα καὶ Δοξαστικά καὶ εἰς διάφορα ἄλλα.

Λέξεις ἢ συλλαβαὶ ὑποκείμεναι τῇ μελωδίᾳ τῶν Κρατημάτων εἶναι αἱ: ανενα, तेनेνα καὶ τερερεμ, ἐναλλασσομένων διαφόρων φωνηέντων, ἐξ οὗ: τε, τι, το, ρε, ρι, ρο, ρου. Καὶ αἱ μὲν πρῶται συγγενεύουν καὶ προφανῶς παράγονται ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς πολυσυλλάβους φθόγγους τῆς Βυζ. μουσικῆς κλίμακος «ἀνανες», «νεανες», οἱ ὅποιοι φαίνονται ἀρχαιότατοι², ἀφ' οὗ καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει καὶ ἀναλύει αὐτοὺς εἰς: ἀνα(ξ)-ἀνες, ναί - ἄνες. Αἱ δὲ δευτέραι ἐγέναν πάντοτε ἐν τοῖς κάτω χρόνοις ἀντικείμενον συζητήσεων καὶ ἐρμηνειῶν, οὐχὶ δὲ σπανίως καὶ ἀμειλίκτου πολεμικῆς.

Οὕτως, ἐν τισι τῶν πρὸ τοῦ ΙΘ' αἰ. κωδίκων ἱστορεῖται ὅτι «εἰς τοὺς χιλίους ἑξακοσίους τεσσαράκοντα ἐννέα χρόνους ἀπὸ Χριστοῦ... ἦρος τις ἐκ τῶν Ἑνετῶν Ἰάκωβος, τοῦ πικλῆν Βάρβαρος, ἐξητήσατο τὸν ἐκ Κρήτης Πρωτοψάλτην Δημήτριον Ταμίαν, δι' ἣν αἰτίαν τὸ τερερε ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ψάλλουσι, δέδωκε δὲ τὴν ἀπόκρισιν Γεράσιμος ἱερομόναχος ὁ Βλάχος καὶ Κρής παρακληθεὶς ἐκ τοῦ ἄνω εἰρημένου Δημητρίου Ταμίου»³.

Ἡ «ἀπόκρισις» τοῦ Γερασίου ἐνδιατρίβουσα εἰς Θεολογικὰ καὶ δογματικὰ κεφάλαια (: «Ἐστώντας καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ νὰ καταβῇ ἐδῶ κάτω εἰς

¹ Ὑπὸ τὸ ὄνομα «Κράτημα» ἀπαντᾷ καὶ σημεῖον χρονικὸν μακρᾶς διαρκείας τοῦ παλαιοῦ γραφικοῦ συστήματος τῆς Βυζ. Μουσικῆς.

² Χρυσάνθου, Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς, § 66 ὑποσημ., Τεργέστη 1832. Γ. Παπαδοπούλου, Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλ. Μουσικῆς, σελ. 257, Ἀθῆναι 1890. Τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῆς Βυζ. ἐκκλ. Μουσικῆς, σελ. 60, Ἀθῆναι 1904.

³ Ὀλόκληρος ἢ «Ἐρωταπόκρισις» ἔχει δημοσιευθῇ εἰς τὰ προλεγόμενα τοῦ Α' τόμου τῆς μουσικῆς Πανδέκτης. Κωνσταντινουπόλις 1850.

τὸν κόσμον μὴ χωρισθεῖς τῶν οὐρανῶν» κτλ.) καταντᾷ εἰς τὸ ὅτι τὸ «Τερερε» «τὸ ἐβγάνομεν ἀπὸ τοὺς θεῖους προφήτας, οἱ ὅποιοι λέγουσι πῶς ἠκούσασαι φωνᾶς εἰς τὸν οὐρανὸν ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν καὶ ὅτι εἶναι τὰ «ἄρρητα ῥήματα» τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, συμβολίζουν δὲ τὸ ἀκατανόητον τῆς θεότητος, «διατὶ κατὰ πῶς δὲν εἰμπορεῖς νὰ κατανοήσης ἀπὸ τὸ τερερε λόγον, μήτε καὶ τὴν Θεότητα δὲν εἰμπορεῖς νὰ κατανοήσης, μὰ τί κατανοεῖς; μέλος καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν Θεότητα Πρόνοιαν καὶ Παντοδυναμίαν...» καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Ἐν δευτέρῳ «ἐρμηνεῖα» δεχόμενος ὅτι «οὐδένα πρᾶγμα ἢ τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἐξ ἀρχῆς εἰς μάτην πεποίηκεν, ἀλλὰ πάντα μὲ τέλος καὶ ἔννοιαν καὶ μὲ παράδοσιν τῶν προπάλοι Πατέρων καὶ διδασκάλων», ἐπάγεται ὅτι «τούτῃ ἢ ἀσήμαντος φωνῇ σημαδεύει τὴν ἁγίαν Τριάδα. β'. τὴν ἑνσαρκον οἰκονομίαν. γ'. τὴν ζῶσαν κιθάραν, τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασιν καὶ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. δ'. τὴν ἀνατροπὴν, ἣγουν τὸν χαλασμὸν τῶν μουσικῶν ὀργάνων, ὅπου ἔψαλλον οἱ ἄφρονες καὶ ἄπιστοι Ἕλληνες καὶ ε'. σημαδεύει τὸ χρέος τὸ φυσικόν, ὅπου πρέπει νὰ κάμνωμεν εἰς τὸν Θεόν».

Πάντα ταῦτα προσπαθεῖ ὁ εἰρημένος ἐρμηνευτὴς νὰ συσχετίσῃ κατὰ τρόπον φυσικόν ἢ ἐξεζητημένον μὲ τὴν λέξιν καὶ τὰ γράμματα τοῦ τερερε, ὅτε μὲν ποιούμενος χρῆσιν τῆς ἀριθμητικῆς τῶν γραμμάτων σημασίας, ὅτε δὲ τῆς τούτων παρηχήσεως.

Καί τις Σέργιος ἀχρονολόγητος, ἀλλ' ὅμως «ἐλλογιμώτατος διδάσκαλος»¹ ἐν σχετικῇ πρὸς Πανοσιώτατόν τινα «ἀποκρίσει» ἐπάγεται τὰ ἑξῆς. «Τὰ κρατήματα εἶναι παλαιότατα εἰς τοὺς μουσικούς, δουλεύουσι τὸν ρυθμὸν καὶ προειδοποιοῦσι τὸ μέλος. Εἰς τοὺς παλαιότατους Θρακὰς ἀποδίδουσι τὸ μουσικὸν ἐπιφώνημα ταραλῇ· εἰς τοὺς αὐλητάς καὶ λυριστάς Ἕλληνας τὸ τήνελλα². Ἦτο λοιπὸν ἐν χρήσει τῶν μουσικῶν φωναὶ ἄσημοι πρὸ πολλῶν αἰώνων... Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ φαίνονται ἐν χρήσει ἀπὸ ἐπισημοτάτους ἱεροψάλτας, ὡς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν καὶ τοὺς καθεξῆς καὶ ὡς πάντα σοφῶς καὶ ἁγίως ἐκάθηνε καὶ ἡγίασεν... ἡ Ἐκκλησία καὶ τᾶλλα τὰ παρὰ τοῖς ἔθνοις ἐν χρήσει, οἷον θυμιάματα, κανδήλας, κηροὺς καὶ τὰ παραπλήσια, οὕτω καὶ τὰ κρατήματα τῶν ἔθνων ἐκάθηνεν, ἡλλοίωσε καὶ μετήγαγε θαυμασίως... τὸ γὰρ τερερε καὶ τὸ τε τε, τὸ ὅποιον εἶναι μίμημα κιθάρας καὶ τέττιγος, μετέβαλεν εἰς τήρει, ρέε, τὸ ὅποιον σημαίνει: φύλαττε, πρόσεχε, ἄνθρωπε· ρέος γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὡς θνητός...».

Ἀκολουθῶς: «... ἡ ἱεροπρεπὴς πρὸς τὸν Θεὸν ὕμνωδία γίνεται διὰ

¹ Ἐφημ. Φόρμιγξ, Ἀθῆναι, 1907, ἀρ. 7.

² Πρόσθετε καὶ τὸ θρεττεναλὸ τῶν κιθαρωδῶν καὶ τοφλαττόθρατ, Ἀριστοφ. Βάτρ. 1286 κ.έ. Ἀλλὰ καὶ ἕκαστον εἶδος Μουσικῆς ἔχει ἴδιον.

σιγῆς, διὰ φωνῶν σημαντικῶν καὶ ἀσήμων. Διὰ σιγῆς ὑμνοῦμεν, ὅτε προσπίπτομεν ὑπερεκπληττόμενοι, διὰ φωνῶν σημαντικῶν, ὡς διὰ τοσούτων ψαλμῶν καὶ ἤχων γίνεται... καὶ τὸ τρίτον διὰ φωνῶν ἀσήμων· δι' αὐτῶν γὰρ φανεροῦμεν μόνον τὸν ἔρωτα καὶ τὸν πόθον ἡμῶν εἰς τὸ ὑμνεῖν τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἰδίαν ἡμῶν ἀδυναμίαν καὶ μιμηταὶ γινόμεθα οὐ μόνον τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου (πάντα γὰρ ὑμνοῦσι τὸν Δημιουργὸν φωναῖς ἀσημάντοις) ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑπερκοσμίου νοεροῦ κόσμου... Καὶ τὸ κοῦμ ἢ συριακὴ φωνή, ὀρθῶς παρενετέθη· ἐγείρου γάρ, φησί, πρὸς ὑμνωδίαν, καὶ εἰπεῖν μὴ ἔχῃς, ὡς ὑμνεῖν ὀφείλεις». Ὁ δὲ συγγραφεὺς τοῦ «Μεγάλου Θεωρητικοῦ τῆς Μουσικῆς» Χρῦσανθος παραθέτει σχετικὴν περικοπὴν ἐκ τινος «Γραμματικῆς τῆς Μουσικῆς», ἣν θεωρεῖ ληφθεῖσαν, «ἐξ ὧν περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως εἴρηκεν Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς» ἔχουσιν ὧδε... «Καὶ καθάπερ ἐκεῖνοι (ἐνν. τὰ ἀγγελικὰ καὶ ἀρχαγγελικὰ τάγματα)... οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπόμενοι τούτοις καὶ συναμιλλώμενοι, μετὰ φόβου καὶ τρόμου καὶ πολλῆς εὐλαβείας ὀφείλομεν ἵστασθαι τὰ ἅγια συνάδοντες ἄσματα ἐν λέξεσι σημαντοῖς καὶ ἀσημάντοις. Οὐρανὸς γὰρ ἡ Ἐκκλησία παρὰ τοῖς σοφοῖς καὶ θεοδιδάκτοις διδασκάλοις ἀπεικόνισται καὶ προσηγόρευται. Τὸ γὰρ τερερε καὶ τὸ τοτοτο καὶ τὸ τιτιτι καὶ τὸ νεναννανε καὶ τὰ λοιπὰ εἰς τύπον ἐκείνων τῶν ἀγγελικῶν δοξολογιῶν, τῶν σημαντοῖς καὶ ἀσημάντοις λέξεσι γενομένων. Εἰ καὶ αἱ ἀσημαντοὶ δοκοῦσαι λέξεις αἰνίττονται τι. Τήρει γάρ, φησί, τίνι παρίστασαι καὶ τί προσάδεις. Καὶ τότε πῶς ἀπολογήσῃ τῷ Κριτῇ, ρενστή γε φύσις καὶ διαλυομένη τυγχάνων, ὦ ἄνθρωπε; Παράγεται γοῦν τὸ μὲν τερερε, ἀπὸ τοῦ τήρει, ροῦ¹, τὸ δὲ το το ἀπὸ τοῦ τότε, τότε· τὸ δὲ τι τι ἀπὸ τοῦ τί τίνι»².

* *

Παρὰ τὰς δικαιολογίας καὶ θερμὰς συνηγορίας τῶν ἀνωτέρω ὑπὲρ τῆς χρήσεως τῶν κρατημάτων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, οὐχ ἦττον δυσμενεῖς κατ' αὐτῶν ἐσημειώθησαν ἐκάστοτε κρίσεις καὶ πολεμικὴ ἀμείλικτος. Οὕτως οἱ εἰρημένοι Γεράσιμος καὶ Σέργιος ὁμιλοῦν καὶ περὶ πολεμίων, καθ' ὧν ἀντιτάττουσι τὰ θεωρητικὰ αὐτῶν ἐπιχειρήματα. Ἐπίσης οἱ Ἀγιορεῖται σχολιασταὶ τοῦ Πηδάλιου Ἀγάπιος καὶ Νικόδημος ἀρνούμενοι τὴν ἀρχὴν τούτων εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν καὶ ἀποδίδοντες μᾶλλον εἰς τὸν Ἰωάννην Κουκκουζέλην καὶ τοὺς συγχρόνους αὐτῷ καταδικάζουσι τὴν χρῆσιν αὐτῶν, πρὸ πάντων τῶν νεωτέρων, ἔνεκα τοῦ ὑπερβολικοῦ αὐτῶν μήκους³. Ὡσαύτως ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου Διονύσιος Λάτας ἐθεώρει ταῦτα ἀποβλητέα ὡς «περιττὰ» καὶ «ἀλλαχόθεν ἐλείσαστα»⁴.

* *

¹ Πρβ. ἀνωτ. ἐρμην. τοῦ Σεργίου.

² Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς § 445 ὑπόσημ.

³ Πηδάλιον σ. 164.

⁴ Ἐφημ. Σιῶν. Ἀθῆναι, 1883, ἔτος Γ' ἀρ. 107.

Ἱστορικώτερον ἐξεταζόμενον τὸ Τερερέμ φαίνεται ἔλκον τὴν καταγωγὴν ἐκ τοῦ ἱεροῦ Παλατίου τοῦ Βυζαντίου. Ἐκ τούτου δὲ παρέχει ἡμῖν ἐνδόσιμα πρὸς δύο τινὰς ὑποθέσεις ἀφορώσας τὸν τρόπον τῆς ἐκεῖθεν προελεύσεως καὶ τοῦ σχηματισμοῦ αὐτοῦ.

Κάπου ποτέ, ἀνέγνων ὅτι κατὰ τὰς Δοχὰς καὶ προελεύσεις τῶν Βασιλέων ὁ χορὸς ψάλλων τὸν ἐπικάϊρον τῇ τελετῇ ἢ τῇ ἑορτῇ ὕμνον, θρησκευτικοῦ πάντοτε θέματος, ἐπισυνῆπτεν ἐν τέλει τὸ *Te rem (regem) exspectamus* ὑπὸ ἀνάλογον μελωδίαν. Τῆς τελευταίας λέξεως παραλειπομένης, ἔμενε *Te rem*. Διπλασιαζομένου δὲ τοῦ *r*¹ ἐγένετο *grem*, ὅθεν *girem* ἢ *gerem*. Προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ τοῦ Παλατίου ἐξελληνισθέντος, τῆς δὲ λατινικῆς γλώσσης ἀγνοηθείσης, ἔμεινε τὸ Τερερέμ ὡς ἀπήχησις παλαιολόγης παραδόσεως καὶ ἐθίμου, εἰς ὃ οἱ νεώτεροι ἐκ παρετυμολογίας ἀπέδωκαν, ὅπερ σὺνήθε, ἄλλο λογικὸν περιεχόμενον, οἷον τὸ ἀνωτέρω.

Ἐπίσης ἱστορεῖται ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Θεόφιλος σὺν τῇ Θεοδώρα ἔξετέλουν τὰς ἱερὰς ὕμνωδίας ἐν τῷ Παλατίῳ ὑπὸ κιθάραν, ὃ δὲ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει «μυστικὸν ἢ μουσικὸν ὄργανον» ἐν τῷ Παλατίῳ ἡχοῦν κατὰ τὰς τελετάς².

Γνωστὸν ἐπίσης τυγχάνει ὅτι οἱ Ἀγιοσοφῖται καὶ Ἀγιαποστολῖται ψάλλται ἑφαλλον κατὰ τὰς ἐπισήμους «ἐστιάσεις» τοῦ Παλατίου ὑπὸ συνοδείαν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ὀργάνων³. Οἱ αὐτοὶ δὲ ψάλλται συνέφαλλον μετὰ τῶν Δήμων κατὰ τὰς διαφόρους Δοχὰς⁴ καὶ ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ, ἔνθα ὑπῆρχε τὸ μέγα ὄργανον, τὸ ἐκ «δονάκων ἀπὸ χαλκείης ἀρούρης» κατὰ Ἰουλιανόν⁵.

Οὕτω βλέπομεν κανονικοὺς καὶ ἐπισήμους ψάλτας καὶ ὕμνους συγχρωτιζομένους στενωτάτα μετ' ὄργανα καὶ μάλιστα ἐπὶ ἐκκλησιαστικῶν μελωδιῶν.

Ἄλλ' ἡ συχνὴ αὕτη ἀναστροφὴ καὶ στενωτάτη ἐπικοινωνία καὶ συγχρωτισμὸς τῶν ἱερῶν ὕμνων μετὰ κοσμικωτέρων τελετῶν καὶ ὀργάνων ἐπόμενον ἦτο νὰ σημειώσουν ποιὰν τινα ἐπίδρασιν τῶν δευτέρων ἐπὶ τῶν πρώτων. Ἄλλως τε μεταξὺ τῶν δύο μουσικῶν, ὕμνωδικῆς καὶ ὀργανικῆς ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, δὲν ὑπῆρχε τὸ αὐστηρὸν ἐκεῖνο ὁροθέσιον, τὸ ὁποῖον θὰ ἡμπόδιζε τὸν συγκερασμὸν καὶ τὴν σύμμιξιν τῶν δύο εἰδῶν καὶ τὴν ἀμοιβαίαν ἐν πολλοῖς ὑποκατάστασιν τεχνοτροπιῶν καὶ γραμμῶν κατὰ τρόπον λεληθότα. Ἔτι δὲ ἐν ταῖς τελεταῖς οἱ ἱερατικοὶ νόμοι ὑπῆρξαν ἀείποτε ἐλευθεριώτεροι,

¹ Ὑπὸ τὰ ὕγρα καὶ ἔρρινα εὐδοῦται μελωδία, ὡς παρατηρεῖται ἐν τῇ Ἀραβικῇ Μουσικῇ. Τοιοῦτον ἐπίσης διπλασιασμὸν τοῦ *g* καὶ *n* σφύζουν καὶ τὰ ἡμέτερα Κρατήματα.

² Κωνστ. Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως 765. 10, 768. 14.

³ Κωνστ. Πορφυρογεννήτου, Ἐνθ' ἀν. 585. 12. 15. Βλ. τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ ὀργάνου ὑπὸ Reiske σχολιάζοντος τὴν ἐκθεσιν τῆς βασιλείου τάξεως (τόμ. Β' σελ. 137).

⁴ Δοχαὶ εἶναι ἐκκλησιαστικαὶ ψαδαί, τὰ νῦν λεγόμενα προκείμενα ὡς «τὴς Θεὸς μέγας» «ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ».

⁵ Ἰδὲ Juliani opera II p. 611 (ἐκδ. Hertlein).

πολλάκις
διά ἐπε

Τὸ

Κρατήμ

μνήσκε

Ἔχοντα

τοῦτο κ

διεσώθη

Π

τίμησις

τέστησε

πάντως

ἐνὸς θ

μερῶν,

πίνων

ἐκτελο

καὶ τοῖ

καὶ αἱ

ἄλλων,

τεν, ρ

ὑπὸ τ

ἢ ἀσφ

Α

αὐτῷ

ἢ ἐν

κατ' ἑ

ὁ αὐτ

κων Ι

λίον

ἐκκλη

τῆς ὁ

ἐν τῷ

ἔχον

γένει

μένον

χρόν

θέσει

ἢ μ

πολλάκις δὲ ἡ καινοτομία, ὥς καὶ ἐν ἄλλοις κεφαλαίοις, καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ ὕμνω-
δία ἐπετράπη, μάλιστα καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς αὐστηροὺς χρόνους.

Τὸ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου «διδασκάλου» Σεργίου ἀναφερόμενον, ὅτι τὰ
Κρατήματα «δουλεύουν τὸν ρυθμὸν καὶ προειδοποιοῦσι τὸ μέλος» ὑπομι-
μνήσκει τὸ προανάκρουσμα εἰς τὴν ρυθμικὴν ὑπόκρουσιν τῶν ὀργάνων.
Ἔχοντα λοιπὸν τὰ μέλη ὡς προανάκρουσμα—προαύλημα τὸ Κράτημα, εἶχον
τοῦτο καὶ ὡς ἐπαύλημα—ἐπωδόν, καθὼς καὶ μεσαύλιον—μεσφδόν. Εὐτυχῶς
διεσώθησαν ἀρκετὰ μαθήματα ἔχοντα καὶ τὰ τρία ταῦτα ἐπεισαγωγικά μέρη.

Παρὰ ταῦτα ὁμῶς ἱστορεῖται ὅτι ἀείποτε παρετηρήθη μεγαλειτέρα προ-
τίμησις εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φωνήν, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι βαθμηδὸν ὑποκα-
τέστησε καὶ ἐν ταῖς τελεταῖς τοῦ Παλατίου τὸ ὄργανον. Ἡ προτίμησις αὕτη
πάντως καθίστατο ἰσχυροτέρα, προκειμένου περὶ ἡδυφώνων ψαλτῶν, καὶ δὴ
ἐνὸς θρυλικοῦ Κουκκουζέλη. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ὕμνωδία ὠλοκληροῦτο διὰ τῶν
μερῶν, τὰ ὁποῖα ἐξετέλει τὸ ὄργανον, ἔμειναν ταῦτα ἐκτελούμενα δι' ἀνθρω-
πίνων φωνῶν. Καὶ ἐπειδὴ μακρὰ μουσικὴ γραμμὴ διὰ φωνηέντων μόνον
ἐκτελουμένη καθίσταται ἀνιὰρὰ καὶ τι πρόσαντες, ὥς ἐκ τοῦ ἐπισεσυρμένου
καὶ τοῦ ἀτελευτήτου συνδετοῦ τῶν φωνῶν, ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ γράμματα
καὶ αἱ συλλαβαὶ αἱ μιμούμεναι τὸν ἦχον τῶν ὀργάνων. Διὰ τοῦτο, πλὴν τῶν
ἄλλων, ἔχομεν τὰ πιστότερον ἀπομιμούμενα τὰ ἔγχορδα πρὸ πάντων ὄργανα:
τεν, ρρεν, ρριν. Σημειωτέον ὅτι ὡς ν' ἐχρησιμοποιοῦν ἄλλοιᾶ τινα γράμματα
ὑπὸ τὰ περίεργα ὀνόματα ζ «Πελαστικόν» καὶ «Γορθμικόν» ιι. Ὁ δὲ λόγος,
ἡ ἀσφαλῶς ἰδιάζουσα αὐτῶν προφορά.

Αὐτὸ τὸ Παλάτιον ἐθεωρεῖτο καὶ ὠνομάζετο «ἱερόν», πᾶσα δὲ ἐν
αὐτῷ τελετὴ ἦτο συνυφασμένη μετὰ θρησκευτικῶν στοιχείων ἐπομένως καὶ
ἡ ἐν αὐτῷ Μουσικὴ καὶ τὰ ταύτῃ ὑπηρετοῦντα ὄργανα. Ἡ δὲ ἱερότης τοῦ
κατ' ἐξοχὴν ὀργάνου τοῦ Παλατίου ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι μόλις
ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Ε' ἔστειλε τοῦτο εἰς τὸν βασιλέα τῶν Φράγ-
κων Πιπῖνον τὸν Βραχὺν ἐγκαθιδρύθη ἐν τῷ Ἀββαίῳ τοῦ Ἀγ. Κορνη-
λίου ἐν Κομπιένῃ. Θεωρεῖται δὲ ὅτι πολὺν πρότερον εἶχεν εἰσαχθῇ εἰς τὴν
ἐκκλησίαν ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν.

Οὕτω πληροῦνται δύο ὑποθέσεις σχηματισμοῦ τοῦ Τερερέμ, τὸ μὲν ἐκ
τῆς ὡς ἄνω λατινικῆς προσφωνήσεως, τὸ δὲ ἐκ τῆς συμμετοχῆς τῶν ὀργάνων
ἐν τῷ ἱερῷ Παλατίῳ.

Ἀφ' οἷα σδήποτε τῶν δύο τούτων ἀφετηριῶν ὁρμώμενα ταῦτα πάντως
ἔχουν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τὰς λαμπράς τοῦ Παλατίου καὶ τοῦ Βυζαντίου ἐν
γένει ἡμέρας. Τοιαῦτα δὲ ὄντα, ἀνεξαρτήτως τοῦ πρωταρχικοῦ ἢ τοῦ ἐπιγινο-
μένου, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν σημασίαν των, εὐρέθησάν ποτε ἐν τοῖς μετέπειτα
χρόνοις ἐν τῷ Παλατίῳ ἔχοντα τίτλους ἱστορικοὺς καὶ κεκτημένην ἐπίσημον
θέσιν ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω συμβολισμοὺς καὶ λογικὰ περιεχόμενα ἐκ συνειδητῆς
ἢ μὴ παρετυμολογίας, ἐξ ὧν προσεκτήσαντο μεγαλειτέραν ἐποικοδομητικὴν

ιερότητα, απεργαζομένην ισχυράν μυστικοπάθειαν καὶ ἔκστασιν ὅχι ξένην πρὸς τὸν ὑπὸ τῆς θρησκείας ἐπιδιωκόμενον σκοπόν.

*
*
*

Παρατινόμενοι τῶν ἀμαυρῶν τούτων ἱστορικῶν σελίδων μεταθέτομεν τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν εἰς πρόσωπον ἱστορικόν τοῦ Παλατίου καὶ δι' ἐκ τῶν δρώντων ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τὸν Ἰωάννην Κουκκουζέλην (ΙΒ' αἰ).

Ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐμφανίζονται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὰ Κρατήματα, ὡς εἴρηται ἀνωτέρω, καθίσταται λίαν πιθανὸν ὅτι οὗτος εἶναι ὁ εἰσηγητὴς αὐτῶν ὁ διαμετακομίσας ταῦτα ἀπὸ τοῦ Παλατίου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγ. Ὁρους, ἐπειδὴ λόγοι κατ' οὐσίαν οἱ αὐτοὶ ἀπῆτουν ἐπέκτασιν ὠρισμένων μελωδιῶν καὶ ἐπειδὴ δι' αὐτῶν, ὡς εἴπομεν, ὠλοκλήρωτο μουσικόν τι μάθημα. Αἱ «ἀσήμαντοι» λέξεις αἱ ἀποδιδόμεναι ἀνωτέρω, ἔστω καὶ ἐπιτυχῶς, εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν δύνανται νὰ εἶναι τὰ προειρημένα «ανένα» κτλ. Ἄν ὑπ' αὐτὰς ἐνοοῦντο τὰ Τερερέμ δὲν θὰ εἰσιῶπα ὁ ἀφειδὴς εἰς εἰδήσεις καὶ ἐρμηνείας Πορφυρογέννητος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ «ἐρωταπόκρισις» τῶν Ἰακώβου-Γερασίου ἀφορᾷ τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ μερικώτερον τοὺς «Γραικοὺς», ἐξάγεται ὅτι ταῦτα καθιερώθησαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ἑλληνορθοδόξων, ὅτε εἶχε πλέον συντελεσθῇ ἡ τελεία αὐτῆς ἀποκάθαρσις ἀπὸ τῶν διαφόρων ἀλλοδοξῶν, ἔτι δὲ ὅτι ἀπετέλουν στοιχεῖον τελετουργικόν τοῦ ἱεροῦ μόνον Παλατίου τοῦ Βυζαντίου. Ὅθεν καταντᾷ ἱστορικὴ ἀλήθεια ὅτι ἐν χρόνοις κατωτέροις τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐνεφανίσθησαν καὶ καθιερώθησαν ταῦτα ἐν τῷ Παλατίῳ ἐν φωνητικῇ ἐκτελέσει καὶ δι' ὀλίγον πρὸ ἢ ἐπὶ τοῦ Κουκκουζέλη. Ἄν ἀποκλεισθῇ τοῦτο, παρίσταται ἡ ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ μουσικὸν δαιμόνιον καὶ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εὗρισκε πλημμελεῖς τοὺς ὕμνους ἐν Ἀγίῳ Ὁρει ἐλλείψει ὀργάνων, νοσταλγῶν δὲ τὴν ὀλοκλήρωσιν καὶ πληρὴ αὐτῶν ἐκτέλεσιν, εἰσῆγαγε ταῦτα τὸ πρῶτον ἐκεῖ.

Ἀπ' ἀμφοτέρων τούτων τῶν πλευρῶν λαμβανόμενον τὸ ζήτημα κυροῖ μὲν ἀπολύτως τὴν γνώμην καὶ ἐρμηνείαν τοῦ προειρημένου Σεργίου ὅτι: «... πάντα σοφῶς καὶ ἀγίως ἐκάθηρε καὶ ἡγίασεν ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία... Οὕτω καὶ τὰ κρατήματα...» Ἀλλὰ πάλιν ἀπομένει σημεῖόν τι, τὸ ὁποῖον θέτει ἐν κινδύνῳ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἐν τῷ συνόλῳ: Κοσμικῆς καὶ ἐξωτερικῆς χρήσεως ὄντα τὰ Κρατήματα καὶ μάλιστα ἀπομιμήσεις ὀργάνων, αὐτόχρομα παιδιαί, θὰ εὗρισκον ἀμείλικτον ἀδιαλλαξίαν παρὰ τοῖς συντηρητικοῖς Ὁρθοδόξοις καὶ μάλιστα παρὰ τῷ μοναχικῷ κόσμῳ, προκειμένου νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς χρῆσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ τοποθετηθῶσι παρὰ τὰ τόσα ἄλλα ἱερὰ σεβάσματα τῆς θείας λατρείας, ὁσηνδήποτε σοβαροφάνειαν καὶ ἂν ἐπεδύοντο. Ἡ Λατρεία, ἐν τε τοῖς καθόλου καὶ τοῖς ἐπὶ μέρους, ἐν τοῖς τύποις καὶ τῇ οὐσίᾳ, ἦτο ἤδη κατηρτισμένη καὶ ἀποκεκρυσταλλωμένη εἰς

σχέδιον
ἄμοιρον
προήχο
Ἀφ' ἐτέ
νεωτε
ψυχὴν
καὶ μάλ
"Ω
καθημε
ὁδοῦ. Τ
ὕφ' ὅς
δήποτε
συνυπ
θετο ὁ
Ἀγιορ
κουζέλ
χομένο
δήσεω

κατέλ
ζέλη
τοῦ σ
μεν π
δὸς
βαθμ
χώδη
ὑποδ
Οὐχί
εἰς ἄ
ἐλεν
τοῦ
πηδ
καὶ
τῷ μ
Φρό
νᾶτε
κόν,

σχέδιον μόνιμον καὶ πάγιον καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἰσαχθῇ νέον τι στοιχεῖον ἁμοιον πνευματικότητος καὶ ἱερότητος. Τὸ γεγονὸς ὅτι προήρχοντο — ἂν προήρχοντο — κατ' εὐθείαν ἀπὸ τῶν ὀργάνων, ἤρκει νὰ ἀποβληθοῦν πάραυτα. Ἀφ' ἑτέρου δὲ εὐρισκόμεθα πρὸς ἑνὸς τολμηροτάτου καὶ σκανδαλωδεστάτου νεωτερισμοῦ, μάλιστα κοσμοπολιτικῆς φύσεως, ὃν ὁ ἄλλως ἐρημίτης τὴν ψυχὴν νῦν δὲ καὶ τὸν βίον Κουκκουζέλης εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μάλιστα εἰς τὸν κόσμον τῶν Ἀναχωρητῶν καὶ Ἠσυχαστῶν, ὅπερ ἄτοπον.

Ὡστε προκύπτει ἀφ' ἑαυτοῦ ἐναργὲς ὅτι οὐχὶ ἀπὸ τῆς οἰκογενείας τῶν καθημερινῶν καὶ ἐξωτερικῶν μελῶν προήλθον ταῦτα, ἀλλ' ἀπ' ἄλλης τινὸς ὁδοῦ. Τοιαύτη δὲ φαίνεται πιθανωτέρα καὶ εὐλογωτέρα ἢ τοῦ Παλατίου, ὅφ' ἂς συνθήκας καὶ ἐξ ὧν λόγων ἐξεθέσαμεν ἄνωτέρω, ἐνθα ποτὲ καθ' οἶον δῆποτε συνδυασμὸν καὶ ἀφ' οἰουδήποτε ἡχοῦντος — πάντως ὄχι «τεττίγων» — συνυπῆρξαν μετὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελωδιῶν. Οὕτω τοῦλάχιστον θὰ ἐπείθετο ὁ μετ' ἀγριότητος ἀντιτιθέμενος πρὸς πᾶσαν σκανδαλώδη καινοτομίαν Ἀγιορείτης. Οὐδὲ ἦτο δυνατόν νὰ ἀντιδράσῃ τις πρὸ τοῦ κύρους τοῦ Κουκκουζέλη, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς ἐγνωσμένης αὐτοῦ ὁσιότητος καὶ ἀρετῆς, προερχομένου μάλιστα καὶ ἐκ τοῦ «ἱεροῦ Παλατίου», ὅπερ ἐπρυτάνευε τῶν συνειδήσεων πάντων τῶν ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει καὶ ἐπέκεινα διαβιούντων.

Τὰ Κρατήματα ἀπὸ μελικῆς ἀπόψεως.

Πᾶσα τεχνοτροπία καὶ πᾶν χρῶμα, μάλιστα ἀνατολικοῦ χαρακτήρος, κατέλαβε πάντοτε ἰδιάζουσαν ἐν τοῖς Κρατήμασι θέσιν. Παρὰ τῷ Κουκκουζέλει ἐπικρατεῖ τὸ σεμνὸν καὶ ἐπιβλητικῶς γαλήνιον, ὅπερ ἐμπνέει ἡ ἐκδοχὴ τοῦ συμβολικοῦ τῶν Κρατημάτων χαρακτήρος. Πέραν ὁμῶς τούτου εὐρίσκομεν παρὰ πολλοῖς Κρατήματα ἐκφεύγοντα τοῦ ἄνωτέρω πλαισίου. Ὁ μελωδὸς δηλονότι ἐλευθεριάζων πλέον καὶ εἰς τὸ διονυσιακὸν οἶονεῖ πνεῦμα βαθμηδὸν μεθιστάμενος καὶ οἰσθηλατούμενος ἐκλύεται εἰς ὀργιώδη καὶ ταραχώδη τεχνικὴν καὶ ἀχαλίνωτον ψυχὴν ἐκδήλωσιν, καθ' ἣν πᾶν εἶδος μουσικῆς ὑποδύομενον ἐλαφρὸν ἢ ἔντονον Βυζαντινὸν χρῶμα λαμβάνει ἀνάλογον θέσιν. Οὐχὶ δὲ σπανίως ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπεκτάσεως τῆς μελωδίας ἀγόμενος πλανᾶται εἰς ἀγόνους γραμμάς, δι' ὧν ἐπιμηκύνεται ἡ μελωδία ἀφορήτως. Ὑπὸ τοῦ ἐλευθερίου τούτου πνεύματος διακατεχόμενος ὁ μελοποιὸς ἀφίσταται τοῦ ἱεροῦ τοῦ Κρατήματος πνεύματος καὶ ἀντικαθιστᾷ τὴν ὀργανικὴν μουσικὴν μεταπηδῶν εἰς τὴν ἑτέραν τῶν Κρατημάτων ἐκδοχὴν. Ἐντεῦθεν μουσικαὶ παιδιαὶ καὶ μιμήσεις παντοίων ὀργάνων, ἐντεῦθεν τὰ Κρατήματα, τὰ ὅποια ἀπαντῶμεν εἰς τοὺς παλαιοὺς κώδικας φέροντα διαφόρους τίτλους, ὡς: Μέλος τῶν Φράγκων, Πέρσικον, «Συνωπικόν» Μέλος Θεσσαλονικέων, Τούρκικον, Ἀηδονῶν, «Καθ' ὑπομίμησιν τοῦ σημαντήρος» «Μικρὸς σημαντήρ», Ὀργανικόν, Ροδάνιον κτλ. Οὐδ' αὐτὸς δὲ ὁ Κουκκουζέλης ἀπηλλάγη τῆς ξένης ἐπι-

δράσεως, ἐξ οὗ τὸ σφζόμενον «Τατάρικον» εἰς ἤχον Δεύτερον καὶ τι, περὶ οὗ κατωτέρω. Τὸ θαυμαστὸν δ' εἶναι ὅτι δύο ἤδη πρὸ αὐτοῦ αἰῶνας ἐμφανίζεται χερουβικὸν «Δυσικόν», Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος (Ι' αἰ.). Τόσῃν δὲ ἐλευθερίαν εἶχον τὰ ξένα ταῦτα μέλη ἐν τοῖς Κρατήμασι καὶ τόσον ἐδραίως καὶ ὀρισι- κῶς ἐπολιτογραφήθησαν ἐν τῷ Βυζαντινῷ μουσικῷ κόσμῳ, ὥστε — τὰ ἀνατο- λικὰ τοῦλάχιστον — οὐδὲ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἀπέβαλον. Ἐκ τούτου τὰ μέλη (χρῶαι): Ἀτζέμ, Μουσταάρ, Νισαμπούρ, Χισάρ καὶ εἴτι ἄλλο, τὰ ὅποια δὲν περιέλαβεν ὁ ἀποκαθάρας τὴν ἐκκλησιαστικὴν Μουσικὴν Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς εἰς τὴν Ὀκτώηχον αὐτοῦ, καὶ κατὰ πᾶσαν, μέχρι βεβαιότητος, πιθανότητα, δὲν ἐγνώριζεν, ὡς οἰκεῖα τοῦλάχιστον, καὶ ἡ κοσμικὴ τῶν Βυζαν- τινῶν Μουσικῇ, ἥτις ἐν τῷ κύκλῳ τῶν ὀκτῶ ἤχων τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ αὕτη ἀνεστρέφετο.

Ἀλλὰ καὶ φράσεις ὀλόκληροι ξένης Μουσικῆς παρελήφθησαν καὶ ἐχρη- σιμοποιήθησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, πού μὲν αὐτούσιοι, πού δὲ μετ' ἐλαχίστης — ἐλαχίστης καὶ ἐπουσιωδεστάτης — τροποποιήσεως. Ἐπὶ παραδείγματι, φρά- σεις τις δίκωλος, ἥτις ἀποτελεῖ μελωδίαν ἀραβικὴν προσαρμοζομένην ἐπὶ διστίχων κατὰ τὰς νυκτερινὰς ἐπιμνημοσύνους τελετάς, ἐχρησιμοποιήθη κατα- κόρως ὑπὸ τοῦ ἐγκρίτου Βαλασίου Νομοφύλακος (ΙΖ' αἰ.) ὡς θεμελιώδης γραμμὴ (Motivo) πρὸς κατάρτισιν ποικιλιμάτων (Variationes) ἐν τοῖς Κρα- τήμασι τοῦ Μαθηματαρίου¹ σελ. 327 - 8, 359, 367, 368. Τὴν αὐτὴν φράσιν μετεχειρίσθη καὶ αὐτὸς ὁ Κουκκουζέλης πρὸς τὸ τέλος τοῦ Μαθήματος «Ἀνω-θεν οἱ Προφῆται» κατὰ τὴν λέξιν «Σὲ προκατήγγειλαν» (σ. 13).

Ἐπιτρέπεται νὰ εἰκάσῃ τις ὅτι οἱ Ἀραβες παρέλαβον τὴν μελωδίαν ταύτην παρὰ τῶν ἡμετέρων καὶ τὸ πρᾶγμα θὰ φανῇ ἴσως πιθανόν, ἀλλὰ προκειμένου περὶ μελωδίας κοσμικῆς· προκειμένου ὅμως περὶ μελωδίας ἱερᾶς μεταπηδώσης ἀπὸ τῆς Χριστιανικῆς παρατάξεως εἰς τὴν τοῦ Ἰσλάμ, θὰ ἀντι- τάξῃ τις ὅτι ἐμποδίζει τὴν τοιαύτην ἐκδοχὴν ἡ μεταξὺ τῶν δύο παρατάξεων ἄβυσσος. Καὶ λόγοι ἄλλως τεχνικοὶ ἀποκλείουσι τοῦτο.

Ἀλλὰ τὸ μᾶλλον θαυμαστὸν εἶναι ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦ Κρατήματος τοῦ αὐτοῦ Μαθήματος τοῦ Κουκκουζέλη παρενίρεται κατ' ἐπανάληψιν ἡ Ἀραβικὴ (Ἀραμαϊκὴ) λέξις κοῦμ (= ἐγείρου)². Δι' οἷονδήποτε λόγον τιθέ- μενον τοῦτο κυροῖ τὸ λεχθὲν ὅτι οἱ ἡμέτεροι εὐκόλως ἐδανείζοντο ξένα στοι- χεῖα πρὸς διαμόρφωσιν καὶ προαγωγὴν τῆς Τέχνης, ὅπερ ἄλλως καὶ εἰς ἄλλας αὐτῆς ἐκφάνσεις παρατηρεῖται.

Ἐκ τῶν νεωτέρων λαμβάνοντες τὸν Πρωτοψάλτην Δανιὴλ (ΙΗ' αἰῶνος) δίδομεν τὸν λόγον εἰς τὸν συγγραφέα τοῦ Μ. Θεωρητικοῦ τῆς Μουσικῆς

¹ Γ' τόμος τῆς Πανδέκτης.

² Πρβ. ἀνωτέρω σελ. 355, ἴδε καὶ κοῦμι (Μάρκ. Ε', 41), ὅπερ εἶναι ὁ τύπος δι' ἐπο- κείμενα θηλ. γένους.

Χρυσάνθον ¹: «ἐπειδὴ οὗτος (ὁ Δανιήλ) ἐπεχείρησε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά μέλη καὶ ἑξωτερικά, δηλ. μέλη, τὰ ὁποῖα ἐσυνειθίζοντο εἰς τὸν καιρὸν τοῦ παρὰ τοῖς ὀργανικοῖς μουσικοῖς... ἤναγκάσθη νὰ νεωτερίξῃ (ἐνν. καὶ περὶ τὴν γραφήν). Φίλος δὲ ὢν ὁ Δανιήλ Ζαχαρία τῷ Χανεντέ, ἐμάνθανε παρ' αὐτοῦ περὶ τῆς ἑξωτερικῆς Μουσικῆς· ὡσαύτως καὶ ὁ Ζαχαρίας ἐδιδάσκετο παρὰ τοῦ Δανιήλ ἀμοιβαίως ἐκκλ. μέλη. Λοιπὸν ἐμέλιζε, λέγουσί τινες, ὁ Ζαχαρίας εἰρμούς, ἔγραφε δὲ τὸ μέλος αὐτῶν μὲ τοὺς μουσικοὺς χαρακτῆρας ὁ Δανιήλ» κτλ. Ἐκ τούτου ἐννοεῖ τις ὁποῖαν τεραστίαν ἐπίδρασιν ὑπέστη ὁ ἐν λόγῳ Πρωτοψάλτης, καὶ ἐξηγεῖται πῶς συμβαίνει ἔνιαι αὐτοῦ γραμμαὶ νὰ εἶναι πανομοιότυποι μὲ ὀργανικάς, οἷαι ἐπὶ παραδείγματι αἱ ἐν τῷ Κρατήματι τοῦ Μαθήματος «Ἄπας γηγενής» (σελ. 415 καὶ 427) ², ἔνθα καὶ ὁ πλέον ἄπειρος περὶ τὴν διάγνωσιν τῶν μελῶν θὰ ἀντιληφθῇ τὸν ὀργανικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα, ὁ δὲ ἐμπειρότερος θὰ διακρίνῃ πάραυτα τὴν τεχνικὴν τοῦ λεγομένου «Ἐπιγονίου» (Κανούν).

Παρὰ ταῦτα ὁ Δανιήλ προσωνυμεῖται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Χρυσάνθου ³ «ἡδύφωνος σάλπιγξ τοῦ αἰῶνος».

* *

Τοιαύτη ἡ φύσις τῶν Κρατημάτων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν μεγίστην τάξιν μαθημάτων ἐν τῇ Βυζ. Μουσικῇ.

Οἱ ἀγαπῶντες νὰ ἐντρυφῶσιν εἰς τὸ ἀσύλληπτον καὶ ἀντλοῦντες ἐκ τούτου εὐγενῇ καὶ ἀνώτερα συναισθήματα εὐρέθησαν πάντοτε ὑπέρμαχοι τῶν Κρατημάτων παραιτούμενοι τῆς ἐτυμολογικῆς καὶ ἱστορικῆς αὐτῶν ἐρεῦνης. Ἐὰν δὲ εἶχον ταῦτα θέσιν τινὰ ἐν τῇ σημερινῇ ἐκκλησίᾳ τῶν πόλεων, ἡδύναντο, προσαρμοζομένων ἐπ' αὐτῶν διαφορῶν μέτρων, καὶ καταλλήλως καλλιεργούμενα, νὰ ἀποδώσουν κλασσικά ὄντως ἔργα μουσικῆς ἐμπνεύσεως.

¹ Ἐγγραφὸν ἐν Σάμφ.

16-11-1933.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Γ. ΒΑΜΒΟΥΔΑΚΗΣ

¹ Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς, XLIX, 76.

² Ἄς σημειωθῇ ὅτι τὸ ἐν λόγῳ Μάθημα καταλαμβάνει 21 σελίδας ἐντύπους σχ. 8ου!

³ Ἐνθ' ἄνωτ. XXXV, Σημ. γ'.